

ИНТЕРНЕТ ГЕНЕРАЦИЈА КАО АКТЕР ДИГИТАЛНЕ ЕКОНОМИЈЕ И УМРЕЖЕНОГ ДРУШТВА СА ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА ФРИЛЕНСЕРЕ

Резиме

У раду се проблематизује однос успона радних снага нових технологија трећег и четвртог развојно-цивилизацијског таласа и процеса дигитализације економије и конституисања глобално умреженог друштва. У фокусу анализе је појава интернет генерације, као нове социо-професионалне категорије на тржишту рада и новог актера у свету дигиталне економије и умреженог друштва. У раду се дају прегледна слика и типологија нових професионалних ликова интернет генерације и њених класно-слојних профила. Анализира се њихов статус и улога у постсоцијалистичком друштву Србије, Балкана и свету. У овом контексту посебно се анализира статус и улога фриленсера.

Кључне речи: радна снага нових технологија, интернет генерација, дигитална економија, фриленсери.

УВОД

Историја социјалне и социолошке мисли поучава нас о смени актера друштвених промена из епоху у епоху од Антике до савремености. У том контексту, са променом технологије и начина производње, мењала се и улога социјалне и професионалне структуре друштва и социо-културних маски доминантних друштвених актера. У овом компаративно-историјском контексту сазнајемо, најпре, како су о томе писали Платон и Аристотел о феномену *Homo politicus*-а у пракси полиса (града-државе) и подели на мањину слободних грађана и робовласника, односно атинске аристократије (која је била хегемон и уживалац демократије) и већину – робова (“оруђа која говоре”), експлоатисаних и обесправљених маса (Plato, 2004; Aristotle, 1998). У контексту средњовековне друштвено-економске формације, историчари и социјални теоретичари пишу о свету атомизираних феудалних државица и класној подели на феудалце и кметове, док верски идеолози пишу о човеку као *Homo religiosus*-у. Нови век, са успоном индустријализације, произвео је наратив о *Homo faber*-у, док је у реалности настајао и развијао се капитализам са класном поделом на буржоазију

¹³ velickovicdunja@gmail.com

Рад је настао у оквиру пројекта који се у 2023. години реализовао у Иновационом центру Универзитета у Нишу (451-03-9/2021-14/200371).

и пролетеријат (“плаве оковратнике”). Пет векова постојања капитализма сведочанство је, не само о његовој развојној виталности, јер је, уз сталну отвореност према процесима модернизације и рационализације, стално мењао облике експлоатације, од масовне употребе физичког рада до савременог процеса коришћења интелектуалних снага друштва, али је задржао експлоататорски карактер. Двадесети век је довео до еволуције капитализма, од либералног, преко монополистичког до државног капитализма; од индустријског капитализма до постиндустријског и појаве масовно потрошачког друштва (и “друштва спектакла”) (Debord, 1967). Мењала се социјална и професионална структура капиталистичког друштва, а социјални аналитичари су писали о трансформацији индустријског пролетеријата у интелектуални, као и ширењу средње класе. У овом контексту истраживачи су дефинисали *Homo ludens*-а и *Homo consumericus*-а, доминантне социјалне маске, као израз новог животног стила и понашања маса. У другој половини XX века, на основу успона научно-технолошке и информатичке револуције суочени смо са појавом нове категорије професионалних и социјалних актера оличених у *интернет генерацији*.

Критичка анализа бројних историјских и социолошких студија, од Марксовог доба до савремености, суочиће нас са сталним проширивањем актера друштвених промена. Карл Маркс није био пророк, већ научник и критичар политичке економије капитализма, пре свега епохе индустријског капитализма. Он је управо дефинисао основне законитости настанка и функционисања капитализма и класне борбе друштвених покрета. Иако је писао револуционарној улози пролетеријата, он није фетишизирао његову улогу, већ је писао о фракцијама, социјалним слојевима у капиталистичком друштву у оквиру основних класних блокова – буржоазије и пролетеријата, увиђајући унутрашње облике раслојавања и диференцијације. Маркс није појам револуције редуковао на Макијавелистичку вештину мањине професионалних револуционара, какву смо имали у пракси Октобарске и других револуције. Он је превасходно писао о социјалној, епохалној револуцији у хоризонту могућности превладавања капитализма, односно победе живог рада над минулим радом или превладавања класне цивилизације (са приватно-својинским односом), бескласном цивилизацијом. У том смислу он је писао да нема револуције без зрелости и јединства субјективних и објективних претпоставки, истичући да је откриће парне машине одиграло револуционарнију улогу него што је улога револуционара Бланкија и Бабефа (Маркс, 1986). С тим у вези у “Основима критике политичке економије“ („Grundrisse“-у) Маркс пише да ће у далекој перспективи развитак науке довести до аутоматизације и роботизације производње и да ће ова револуција у начину производње довести до скраћења радног времена и стварања претпоставки “за пуни развој људске владавине над природним снагама” и “омогућити универзални развитак индивидуума”, односно финално омогућити “истинско ослобођење рада и човека”, односно искорак из класне у бескласну цивилизацију (Маркс, 1987).

Ми данас живимо у ери глобалне трансформације света, у епохи парентезе, односно глобалне транзиције из индустријског у глобално информатичко друштво. Џон Низбет је експлицирајући улогу глобалних мегатрендова, који обликују будућност човечанства, поручио да мегатрендови у савремености све више обликују нашу садашњост и будућност (Nesbit, 1985). Ако се раније учило од прошлости, нове генерације данас уче од изазова будућности, које је већ почела. Мајкл Хардт и Антонио Мегри у својој студији “Империја“ пишу о преобликовању светског поретка, односно о настанку процеса мондијализације, постнационалних констелација, успону снага плуралног мноштва, нових актера у лику когнитаријата и интернет генерације као протагониста нових прозводних снага и настанка човечанства као заједнице равноправних грађана и народа (Hardt and Negri, 2000).

НОВЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ И УСПОН ИНТЕРНЕТ ГЕНЕРАЦИЈЕ

Већ више од пола века најсензибилнији умови у савременој науци (инжењери, футуролози, економисти, антрополози, филозофи и социолози) окупирани су изазовима мегатрендова, новим технологијама и њиховим импликацијама, не само на научно-технолошки прогрес, већ и развој економије, екологије, ергономије и друштвене односе. О битним питањима промене онтологије и космологије савременог друштва и све доминантнију улогу дигитализације, комуникације и масмедија, али и нових облика хибридног раговања сведочи страна и домаћа литература. Подсетимо се овде на студије Хермана Кана, Жана Фурастијеа, Алвина Тофлера, Данијела Бела, Питера Дракера, Адама Шафа, Алена Турена, Пјера Навила, Маршала Маклуана, Гинтера Андерса, Урлиха Бека, Мануела Кастелса, Александра Калецког, али и домаћих аутора са бившег југословенског простора: Рајка Томовића, Боре Јевтића, Зорана Видаковића, Адолфа Драгичевића, Мирослава Печујлића, Михајла Марковића, Душана Чалића, Радмиле Стојановић, Славка Кулића и др. аутора. Код нас је, упоредо са тзв. Корчуланском праксис филозофском школом у Југославији, сваке године одржан научни симпозијуми у Херцег Новом на тему „Наука, технологија и друштво“. Ова институција је окупљала инжењере, информатичаре и друге научнике претече трећег и четвртог развојно-цивилизацијског таласа настајућег постиндустријског друштва, глобализације, дигитализације и социјалне импликације развоја вештачке интелигенције.

Трећи и четврти талас развојно-цивилизацијских промена у савремености везан је за информационо-комуникационе технологије, које су омогућиле дигиталну револуцију и покренуле глобализацију процеса социјалне и просторне мобилности друштвених група широм планете. Њене тековине (роботика, информационе технологије, биотехнологија, вештачка интелигенција) доживеле су само за пола века снажну дифузију у све секторе привредног и друштвеног живота и имају моћ умрежавања сваког кутка наше планете. Наравно, тековине нових технологија, у ери асиметричне глобализације, данас још увек користе и монополишу развијене Земље, као протагонисти крупног ка-

питала и транснационалних корпорација. Отуда смо у пракси суочени са феноменом дигиталног информатичког јаза и симболичког насиља у савременом свету између постиндустријских друштава и трећег света. О томе су писали истакнути социолози и економисти: Пјер Бурдије, Мануел Кастелс, Урлих Бек, Имануел Волерстин, Дејвид Хелд, Томас Пикети и Вилијем Гибсон. Пикети у свом делу „Капитал за 21. век“ истиче да је овај јаз регионалних и друштвених неједнакости у свету 1960. године био 1:30, а данас је 1:300 (Piketty, 2013). Вилијем Гибсон о глобализацији пише као о „будућности која је почела, али је за сада неправедно распоређена“ (Gibson, 2003). Осим тога, канадски социолог Мајкл Чусудовски написао је студију о глобализацији сиромаштва у савременом свету (Chossudovsky, 1997).

Овом проблематиком у нашој социологији посебно се бавио професор Мирослав Печујлић. Он још деведетих година прошлог века показао постојање дигиталног информатичког јаза између постиндустријских друштава и земаља трећег света (Табела 1) (Печујлић, 1997: 115).

Табела 1. Дигитално информатички јаз у свету

	Постиндустријска друштва	Трећи свет
Број телефонских линија	74,4%	1,5%
Корисници интернета	93%	0,2%
Удео у патентима	95%	0,0%

У другој деценији XXI века упркос тенденцији да се дигитализација и тековине дигиталних технологија имплементирају глобално, расте дигитална неједнакост и сиромаштво у Трећем и Четвртог свету (Imran, 2023). Према подацима Развојног сектора Међународне Телекомуникационе Уније (International Telecommunication Union (ITU) Development Sector, енг) 5,3 милијарди људи (од укупно 8 милијарди на планети) користи свакодневно интернет (~ 66% глобалне популације), док 2,7 милијарди људи никад није имало ту привилегију. Ова дигитално ускраћена популација припада сиромашним земљама Трећег и Четвртог света (ITU, 2022; <https://www.itu.int/itu-d/sites/statistics/>).

Развој дигиталних технологија омогућио је глобално умрежавање. *Мреже* су, како пише Мануел Кастелс у својим студијама („Успон умреженог друштва“, „Моћ идентитета“, „Интернет галаксија. Размишљање о интернету, пословању и друштву“, „Моћ комуникација“ и „Мреже револта и наде“), постале основне јединице економске и социјалне организације друштва, а не појединац, породица или предузеће (Castels, 2000; 2002; 2003; 2009; 2018). На делу је успон нове економије – информационе дигиталне економије, али и нова култура стварне виртуелности. И док је индустријализам био оријентисан према економском расту и масовној запослености, информатизам је много заинтересованији за развој друштва знања и креацију мреже у глобалном светском селу. У овом контексту, на делу је својеврсна

дигитална револуција и стварање виртуелне стварности уз висок степен међузависности савременог света. Ови процеси промена у професионалној и друштвеној структури одређени су развојем нових технологија трећег и четвртог таласа. Суочени смо са процесима велике сеобе радне снаге из секундарног у терцијални сектор, затим са интелектуализацијом рада, променама образовног профила у професионалној структури и произвођачком саставу друштва, односно са опадањем „плавих оковратника“ (тј. индустријских радника) и ширењем средњег слоја и састава когнитаријата, уз јачање значаја образовног капитала за социјалну мобилност друштвених група. У овом контексту имамо сеобу радне снаге из примарног и секундарног у терцијални сектор и јачање у стратификационој структури моћи финансијске буржоазије и менаџерског слоја. Остварују се на делу прогнозе Данијела Бела из његове студије „Долазак постиндустријског друштва“ у којој је предвидео да ће у овом новом типу друштва највећу моћ имати, поред плутократске и меритократске класе власника и менаџера, научници-истраживачи и наступајућа интернет генерација предузетника (Bel, 1973).

У савременом свету суочени смо са феноменом раста нових облика дигиталне и симболичке неједнакости. О тој новој социјалној и регионалној диференцијацији, која се односи на различиту поларизацију светског богатства и моћи између развијених земаља, земаља трећег и четвртог света писали су Зигмунд Бауман, Пјер Бурдије и Дејвид Хелд. Класични облици социјалне неједнакости допуњени су и дигиталним разликама у симболичкој сфери, разликама у образовном капиталу, симболичкој моћи и покретљивости. Тако нпр. Бауман указује на све већу поделу између глобално покретљивих и локално усидрених класа и слојева у савременом свету (Bauman, 1996; 1998; 2000; 2004).

У савременој науци све је више истраживача који се баве глобалним мегатрендовима (Џон Низбет), новом синергијом парадигми (Жорж Рицер), затим, проучавањем радних снага нових технологија, информационог и телекомуникационог напретка, когнитивног и образовног капитала и одрживог развоја.

Индустријску револуцију заменила је после Другог светског рата, најпре, научно-технолошка, а данас живимо у ери информационо-дигиталне револуције и глобализације, које су онтолошки умрежиле светско друштво и мондијализовале процесе у технологији, економији, образовању и култури. Ови нови процеси доводе у питање Веберову парадигму о бирократији као хијерархијски рационалном облику управљања, који је некада кореспондирао са духом епохе индустријализма и Тејлоровом организацијом командно-хијерархијским обликом управљања развојем. У настајућој постиндустријској цивилизацији, савремена организација рада и управљања, све се више темељи на демократском полиархијском моделу, у чијем је средишту моћ знања, мрежаста партиципативни менаџмент, адхократија, а не бирократија, о чему пишу у својим студијама Алвин Тофлер („Шок будућности“) и Питер Дракер („Посткапиталистичко друштво“) (Toffler,

1975; Drucker, 1990).

Искусвена евиденција друштвених промена у високо развијеним земљама света потврђује правила из Низбетове студије о мегатрендовима (Nesbit, 1985). Под утицајем нових технологија настало је сељење капитала и развоја, радне снаге и елите знања од секунарног ка терцијалном сектору, настале су промене доминантног профила радне снаге (од физичког ка значају интелектуалног рада), од националних привреда ка глобалној светској економији и партиципативној демократији. У таквом умреженом свету настају промене у идентитетској култури друштвених група. Дигитализација је омогућила радикалне промене не само у глобалној економији већ и у начину живота и стилу деловања друштвених група на свим нивоима јачајући њихову мобилност, акултурацијске и интеркултуралне односе у свету, што је довело до појаве феномена транснационалног и дигиталног идентитета.

Задњих година све је више литературе и истраживача посвећених феномену дигиталних номада (Hermann and Paris, 2020; Hannonen, 2020; Hensellek and Puchala, 2021; Šimová, 2023). Врше се емпиријска истраживања о узроцима нарастања овог феномена у новим генерацијама и идентификују профили и категорије дигиталних номада. Како показују нека од тих истраживања: идентификовано је да постоји преко 20 врста тзв. дигиталних номада који делују у савременом свету у различитим областима рада (од економије, образовања, здравства, медија до културе) социолози рада и културолози већ граде нову класификацију ове нове категорије радника. Ова истраживања показују да су фрилансери - само подгрупа ове комплексне категорије интернет генерације и дигиталних номада. Поред фриленсера истраживачи су детектовали и друге подгрупе мобилности интернет генерације.

Иако је процес глобализације у Србији дочекан са конзервативним стереотипима као напад на суверенитет, све више нараста свест о значају дигитализације и потребе њене имплементације. Србија је јула 2023. године постала члан Европске дигиталне уније, док је 2022. године формирано Министарство за информисање и дигитализацију Републике Србије. Прошле године је на Универзитету у Београду на Електротехничком факултету акредитован нов смер за дигитално образовање. Све то говори да, упркос предрасудама, на универзитету као најсензибилнијем делу друштва, расте отвореност за изазове дигитализације и глобализације као мегатрендова.

Covid-19 пандемије је подстакла експанзију појаве дигиталних радника/дигиталних печалбара и у Србији (Гречић, 2021). Наравно, њих је било у неким делатностима и областима рада и пре пандемије, у сивој зони пословања. Пандемија је само множила ову појаву на тржишту сиве материје и дигиталне економије. Поред професионалних информатичара појавили су се и представници и других професија, који су морали прећи на рад online користећи дигиталну технологију, телефоне најновије врсте и високог капацитета. Увидевши да добар део нове интернет генерације у нас ради у овој новој области интернет услуга, ангажујући свој интелектуални капитал (иновативно-кре-

ативне потенцијале), Министарство финансија Републике Србије досетило се да опорезује њихове приходе. Тако је од друге половине 2022. године, па до данас кренула кампања у лов на ове интернет раднике-фрилансере, предузетнике и менаџере, како би се попуниле рупе у државном буџету. Влада је донела пропис да се изврши попис ових радника ради опорезивања, са пореским задужењем од 2015. године. Фриленсери су се побунили и формирали свој синдикат за одбрану свог рада и захтевом за правичном регулацијом свог статуса. Њихови представници сматрају да је то високо пореско оптерећење, те да би исплатом пореског дуга многи пропали или ушли у дужничко ропство како би отплатили своје порезе. Отуда су многи потражили спас бегом у иностранство или отварајући своје приватне фирме.

Треба рећи да без обзира на декларативну опредељеност, у Србији се још касни са променама у законодавству и нормативном уређивању ове материје која се односи на дигитални рад, а посебно на улогу фриленсера. Отуда појава полуилегалног „герилског рада“ фриленсера у сивој зони дигиталне економије. Крајње је време, ако једно друштво жели одрживи развој и напредак, оно се мора отворити према свим видовима својих иновационо-креативних потенцијала и уткати њихов рад у програм реформи и друштвеног преображаја. Настајуће друштво знања данас захтева брже отварање према изазовима нових мегатрендова и њихових актера. У савременом фронту рада и партнерству за развој Србије и фриленсери морају наћи своје место ако се жели напредак савременог транзиционог друштва Србије.

ПЛЕДОАЈЕ ЗА ИСТРАЖИВАЊЕ УЛОГЕ ИНТЕРНЕТ ГЕНЕРАЦИЈЕ И ФИЛЕНСЕРА КАО ДИГИТАЛНИХ ПРЕДУЗЕТНИКА У ДИГИТАЛНОЈ ЕКОНОМИЈИ И УМРЕЖЕНОМ ДРУШТВУ

Претече и визионари информатичког цивилизацијског развоја, као што смо већ истакли, били су још научници из XIX и XX века (Карл Маркс, који је први писао у „Grundrisse“-у о радним снагама нових технологија, које ће омогућити “скок из царства нужности у царство слободе”; Никола Тесла, који је својим научним открићима у области електронске комуникације задужио савремено човечанство поручујући: „Сви би да владају светом, а ја бих да га својим открићима учиним својином човечанства“.). Треба, међутим, истаћи да је нова парадигма о постиндустријском друштву и цивилизацији сутрашњице дефинисана у радовима: Данијела Бела, Алвина Тофлера, Алена Турена и Мануела Кастерса (Bel, D., 1973; Castels, M., 2000, 2002, 2003, 2009, 2018; Tofler, A., 1973, 1983; Touraine, A., 1971). Од аутора са простора Југославије треба истаћи Бору Јевтића („Информационо доба“, 1970) и Адолфа Драгичевића („Киберкомунизам – високе технологије и друштвене промене“, 2003).

Дигитализација је омогућила радикалне промене, не само у глобалној економији, већ и у начину живота и стилу деловања друштвених група на свим нивоима јачајући њихову мобилност, акултурацијс-

ке и интеркултуралне односе у свету, што је довело до појаве феномена транснационалног и дигиталног идентитета. Искуство пандемије Covid-19 потенцирало је значај дигиталне економије и вештине интернет генерација.

Савремене студије су све више посвећене ери дигиталне економије и интернет генерација, као и свеприсутном феномену фриленсера. *Фриленсери* су независни предузетници, који захваљујући свом образовању и дигиталним вештинама, зарађују на краткотрајним пословима, радом од куће са флексибилним радним временом и бољом равнотежом између приватног и професионалног живота. Овај начин рада и живота представља удаљавање од традиционалног седентарног начина привређивања везаног за место и радно време ван куће у фирмама.

Према подацима Светске Банке (World Bank, енг.) и Међународне организације рада (International Labour Organization, енг. – ILO) тренутно у у сектору самозапослених радника ради 1,57 милијарди људи на планети (46,5% радне снаге) (<https://data.worldbank.org/>; <https://ilostat.ilo.org/data/>). Тако нпр. у САД је прошле године радило 73,3 милиона фриленсера, а предвиђа се да ће до 2028. године тај број нарасти преко 90 милиона (60 % радне снаге) (<https://explodingtopics.com/>). У погледу генерацијске структуре, по Истраживачком департману Статиста (Statista Research Department), фриленсери у САД 2023. године су углавном припадници млађих и средњих генерација: односно, највише миленијалци или генерација Y (45%) и генерација X (27%), затим генерације Z (15%), а најмање старије генерације baby boomers-a (9%) и тихих генерација (silent generation, енг) (4%) (<https://www.statista.com/statistics/531012/freelancers-by-age-us/>).

Подаци о фриленсерима у Србији говоре да је 2022. године било 100.000 фриленсера и да је тај број данас још већи (Анђелковић и сар., 2023; <https://gigmetar.publicpolicy.rs/en/serbia-2023-1/>). Србија је по броју дигиталних печалбара на 3. месту у Европи, а на 10. месту у свету (Анђелковић и сар., 2023).

Имајући у виду друштвени значај улоге интернет генерације и фриленсера за развој дигиталне економије умреженог друштва у Србији сматрамо да је неопходно емпиријски истражити улогу и статус ове субгрупе.

Социолошко-емпиријско истраживање ове проблематике довело би до прецизнијих сазнања о обиму и структури ове појаве по делатностима и регионима, као и њиховог реалног статуса, манифестне и латентне улоге у економији друштва. Овакво истраживање биће засновано на комплементарној методологији, уз симултано коришћење статистичке анализе, упоредног метода, анализе садржаја, анкете и дубинског интервјуа, што би омогућило да сазнамо стварни карактер појаве фриленсера. Дијалектичка метода истраживања подразумева да је свака друштвена појава “производ и произвођач друштва” (Карл Косик), односно резултанта детерминистичког склопа објективних и субјективних фактора. Овакви резултати истраживања појаве фриленсера као дигиталних предузетника могу имати научни и друштвени значај. Они могу да прошире сазнајни хоризонт у области одређених научних дисциплина (социјалне демографије, дигиталне социологије,

социологије рада и економског живота). У социјално-акцијском смислу резултати истраживања овог феномена могу својим закључцима допринети рационалном заснивању јавне политике у овој области и оптималне нормативне регулације статуса и улоге фриленсера у друштву.

Хипотезе у науци имају хеуристичку инструктивну методолошку улогу: да истраживача воде на прави пут у сазнавању комплексне мреже детерминистичких чворова и законитости друштвених појава, које су предмет истраживања. Ове друштвене појаве увек су производ и произвођач у дијалектици ткања структуре и динамике друштвеног живота, који представља својеврсни динамички тоталитет – мрежу микро-, мезо- и макро- система и актера, објективно-субјективних фактора, институционалних и ванинституционалних, формалних и неформалних веза и друштвених односа, манифестних и латентних функција, друштвених појава, чију суштину треба разоткрити, научно интерпретирати и презентовати јавности.

Управо полазећи од овог теоријског фонда, али и савремених теорија светско системске анализе, критичке теорије глобализације и транзиције (Wallerstein, 1995), могу се формулисати опште и посебне хипотезе за потенцијално истраживање улоге интернет генерације у дигиталној економији и умреженом друштву

Општа хипотеза

Од развитка радних снага нових технологија трећег и четвртог развојно-цивилизацијског таласа (кибернетике, роботике, информатике, биотехнологије и вештачке интелигенције) у савременом свету зависи темпо глобалне транзиције од индустријског у информатичко друштво, са дигиталном економијом и умреженим друштвом у глобалном светском систему. Ови процеси се неједнако регионално развијају у различитим зонама светског система због доминантног модела асиметричне неолибералне глобализације, која води до апсолутизације моћи мега капитала, и доводи до јачања социјалних и регионалних неједнакости, тј. раста дигиталног јаза између земаља светског центра и периферије.

Помоћна хипотеза

- 1) Ова врста транзиције доводи до радикалних промена на тржишту рада и у професионалној структури запослених, где индустријске раднике све више замењује интелектуална радна снага, интернет генерација и дигитални предузетници.
- 2) Темпом којим се асиметрични модел глобализације буде трансформисао у асоцијативни тип, смањиваће се дигитални јаз између различитих зона светског система, а рашиће утицај нових технологија широм светског пространства и све већи утицај интернет генерације на развој привреде и умреженог друштва.

Посебна хипотеза

Оним темпом којим једна земља и регион улазе у процесе технолошке модернизације, дигитализације и глобализације у њима ће се развијати нови тип дигиталне економије и умреженог друштва, као и расти потреба за новим профилом радне снаге – високообразоване интернет генерације и фриленсера као дигиталних предузетника и менаџера. Ова правилност важиће и за транзиционо друштво Србије и Балкане.

Очекивани резултати и закључци

Спровођење овог истраживања у регионалним и националним оквирима омогућило би продубљење сазнајног фонда о појави фриленсера. Оно ће показати да су фриленсери, као дигитални мигранти и печалбари, производ савремених процеса дигитализације и глобализације, али и неравномерног регионалног развоја у свету, односно различитих реалних могућности запошљавања и социјалне мобилности нове интернет генерације на савременом тржишту рада. Ова појава је различито распоређена, како по регионалним зонама у глобалном светском систему (Светски Центар, Полупериферија, Периферија), тако и у спектру делатности и врсти дигитализације света рада, од привреде до ванпривредних делатности (пословно комуницирање, образовање, здравство, медији и других видова саобраћаја међу индивидуама, групама, институцијама и организацијама у свету). Осим тога, фриленсери су различити по социопрофесионалном саставу, јер се најчешће регрутују из различитих редова информатичара, економиста, програмера, али и из других професија, чији су протагонисти информатички функционално писмени, односно дигитално образовани кадрови. У демографском погледу фриленсери припадају млађој и средњој генерацији. Иако су пореклом из различитих социјалних слојева, фриленсери, као нова субгрупа интернет генерације, припадају различитим слојевима у савременом друштву (од припадника нових ситних поседника, преко новог интелектуалног пролетаријата до средњих слојева и виших менаџерских и власничких структура у композицији националних и транснационалних класа).

Очекујемо да ће истраживање открити културолошку нехомогеност ове групе. Различитост њихових социјалних ставова потичу из противречног бића савременог капитализма и друштва у транзицији, али и етнокултурног идентитета. Прецизније речено, фриленсери су више агрегат, него хомогена група, односно субгрупа савремене интернет генерације. Отуда они више следе филозофију ситних атомизираних поседника и њихових интереса, него ли понашање класно-хомогенизоване друштвене групе. Између осталог то говори о степену њихове синдикалне и друге организованости, односно неорганизованости у друштву, али и у другим облицима социјалне интеракције и дисфункционалности што блокира заједнички наступ у борби за њихова права.

Наше истраживање треба да утврди типична социолошка обељежа фриленсера (као предузетника и менаџера у савременој светској економији), у којој се третирају као саставни део нових радних снага у настајућој економији информација, знања и услуга. У исто време ово истраживање треба да покаже и зашто статус фриленсера у земљама у транзицији, па и у законодавству Србије, још увек није прецизно дефинисан, па они делују као “илегалци” и паралелне професионалне структуре у привреди и животу као невидљиви део зоне сиве економије. Најзад, ово истраживање треба да укаже на будућност и одрживост овог новог вида пословања у развоју дигиталне економије и напретку друштва у Србији.

ЛИТЕРАТУРА

- Анђелковић, Бранка, Тања Јакоби, Владимир Ивановић, Зоран Калинић и Љубивоје Радоњић. *Гигметар Србија*. Београд: Центар за истраживање јавних политика, 2023. Доступно на: <http://gigmetar.publicpolicy.rs/srbija-2023-2/>.
- Aristotle. *The Politics*. Translated by C.D.C. Reeve. Indianapolis: Hackett Publishing, 1998.
- Bauman, Zigmund. *Tourists and vagabonds: Heroes and victims of postmodernity*. Wien: Institut für Höhere Studien, 1996.
- Bauman, Zigmund. *Globalization: The Human Consequences*. New York: Columbia University Press, 1998.
- Bauman, Zigmund. *Liquid Modernity*. Cambridge: Polity, 2000.
- Bauman, Zigmund. *Wasted Lives: Modernity and its Outcasts*. Cambridge: Polity, 2004.
- Bel, Daniel. *The Coming of Post-Industrial Society*. New York: Basic Books, 1973.
- Vlach, Robert. *The Freelance Way. Best Business Practices, Tools & Strategies for Freelancers*. Brno: Jan Melvil Publishing, 2019.
- Gibson, William. *Neuromancer*. London: Harper Colins, 1984.
- Gibson, William, *Virtual Light*. London: Viking, 1993.
- Gibson, William. *Pattern Recognition*. London: Penguin Books Ltd, 2003.
- Гречић, Владимир. „Импликације Covid-19 на тржишту рада: значај дигиталних миграција“. *Економске идеје и пракса* 40 (2021): 9–31.
- Dragičević, Adolf i Dražen Dragičević. *Kiberkomunizam – visoke tehnologije i društvene promjene*. Zagreb: Golden marketing, 2003.
- Debord, Guy. *La société du spectacle*. Paris: Buchet and Chastel, 1967.
- Drucker, Peter. *Postkapitalističko društvo*. Београд: Grmeč i Privredni pregled, 1990.
- Imran, Ahmed. “Why addressing digital inequality should be a priority?” *The Electronic Journal of Information Systems in Developing Countries* 89, 3 (2023): e12255. Available at: <https://doi.org/10.1002/isd2.12255>

- ITU *Measuring Digital Development: Facts and Figures*. Geneva: ITU, International Telecommunication Union Development Sector, 2022. Available at: <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Documents/facts/FactsFigures2021.pdf>
- Jevtić, Bora. *Informatizacijska doba*. Zagreb: Globus, 1986.
- Marx, Karl. *The Civil War in France* contained in the *Collected Works of Karl Marx and Frederick Engels: Volume 22*, pp. 307–59. New York: International Publishers, 1986.
- Marx, Karl. *A Contribution to the Critique of Political Economy (The Grundrisse der Kritik der Politischen Ökonomie)* contained in the *Collected Works of Karl Marx and Frederick Engels: Volume 29*, pp. 257–417. New York: International Publishers, 1987.
- Nesbit, John. *Megatrendovi – Deset novih smjerova razvoja koji mijenjaju naš život*. Zagreb: Globus, 1985.
- Печујлић, Мирослав. *Савремена социологија*. Београд: БИГЗ, 1997.
- Plato. *The Republic*. Translated by C.D.C. Reeve. Indianapolis: Hackett Publishing, 2004.
- Piketty, Thomas. *Le capital au XXI siècle*. Paris: Editions du Seuil, 2013.
- Тодоровић, Драган, Далибор Петровић и Драган Прља, прир. *Интернет и друштво*. Београд и Ниш: Српско социолошко друштво и Филозофски факултет, 2014.
- Toffler, Alvin. *Šok budućnosti*. Rijeka: Otokar Keršovani, 1975.
- Toffler, Alvin. *Treći talas*. Beograd: Jugoslavija i Prosveta, 1983.
- Touraine, Alain. *The Post-Industrial Society. Tomorrow's Social History: Classes, Conflicts and Culture in the Programmed Society*. New York: Random House, 1971.
- Hannonen, Olga, *In search of a digital nomad: defining the phenomenon. Inf Technol Tourism* 22 (2020), 335–353. <https://doi.org/10.1007/s40558-020-00177-z>
- Hardt, Michael, and Antonio Negri. *Empire*. Cambridge, Massachusetts & London, England: Harvard University Press, 2000.
- Hensellek, Simon, and Natália Puchala. *The Emergence of the Digital Nomad: A Review and Analysis of the Opportunities and Risks of Digital Nomadism*, In: *Human Resource Management The Flexible Workplace*, p. 195-214. Springer International Publishing, 2021.
- Hermann, Inge, and Cody Morris Paris. „Digital Nomadism: The nexus of remote working and travel mobility“. *Inf Technol Tourism* 22 (2020): 329–334. <https://doi.org/10.1007/s40558-020-00188-w>
- Castells, Manuel. *Uspon umreženog društva, svezak 1. Informacijsko doba: ekonomija, društvo i kultura*. Zagreb: Golden marketing, 2000.
- Castells, Manuel. *Moć identiteta, svezak 2. Informacijsko doba; ekonomija, društvo i kultura*. Zagreb: Golden marketing, 2002.
- Castells, Manuel. *Internet galaksija. Razmišljanje o Internetu, poslovanju i društvu*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2003.

- Castells, Manuel. *Communication Power*. New York: Oxford University Press, 2009.
- Castells, Manuel. *Mreže revolta i nade. Društveni pokreti u doba interneta*. Beograd: Službeni glasnik, 2018.
- Chossudovsky, Michel. *The Globalization of Poverty and the New World Order*. London and New Jersey: Zed Books Ltd., 1997.
- Šímová, Tereza. „A research framework for digital nomadism: A bibliometric study“. *World Leisure Journal* 65(2) (2023): 175–191. <https://doi.org/10.1080/16078055.2022.2134200>
- Wallerstein, Imanuel. *After Liberalism*. New York: New Press, 1995.

Електронски извори

- <https://data.worldbank.org/indicator/>, accessed on January 20th, 2024.
- <https://ilostat.ilo.org/data/>, accessed on January 20th, 2024.
- <https://itu.int/itu-d/sites/statistics/>, accessed on January 25th, 2024.
- <https://explodingtopics.com/blog/number-of-freelancers#freelancers-worldwide>, accessed on January 20th, 2024.
- <https://gigmetar.publicpolicy.rs/en/serbia-2023-1/>, accessed on January 25th, 2024.
- <https://statista.com/statistics/531012/freelancers-by-age-us/>, accessed on January 25th, 2024.

THE INTERNET GENERATION AS AN ACTOR OF THE DIGITAL ECONOMY AND NETWORKED SOCIETY WITH SPECIAL REFERENCE TO FREELANCERS

Summary

This paper examines the relationship between the rise of the workforce of new technologies of the third and fourth development-civilization waves and the process of digitalization of the economy and the constitution of a globally networked society. Our analysis is focused on the emergence of the internet generation, as a new socio-professional category on the labor market and a new actor in the world of the digital economy and networked society. This paper provides an overview and typology of the new professional characters of the internet generation and its class-level profiles. Their status and role in the post-socialist society of Serbia, the Balkans and the world is analyzed. Furthermore, special reference to the status and role of freelancers is given.

Key words: workforce of new technologies, internet generation, digital economy, freelancers.